

РОЗДІЛ 5

МУНІЦИПАЛЬНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ОСНОВИ, ПРИНЦИПИ, КОМПЕТЕНТНОСТІ

Калініченко О.Ф., професор кафедри конституційного права,
навчально-наукового інституту права та психології, Національної академії
внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0009-0006-4480-3894>, Київ, Україна

Вступ. Органи публічної влади в Україні поділяються на органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З огляду на це вважаємо погляди науковців щодо включення муніципальної служби в Україні як різновиду державної цивільної служби без особливих відмінностей від державної цивільної служби не доречним. На наш погляд муніципальна служба повинна виступати самостійним інститутом в межах діяльності органів місцевого самоврядування в Україні з власними особливостями, принципами діяльності, правовим регулюванням. Конституція України передбачає рівне право громадян користуватися доступом до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [1]. Право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території. На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Особи, які претендують на зайняття посад в органах місцевого самоврядування, зобов'язані повідомити керівництву органу, на зайняття посади в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких осіб [2].

Проблематиці муніципальної служби та її подальшого розвитку присвятили свої роботи такі вчені, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, І. І. Бодрова, О.М. Бориславська, М.І.Козюбра, О.В.Марцеляк, П. М. Любченко, М.В.Савчин, С. Г. Серьогіна, І. С. Щebetун та інші.

Служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба) - являє собою професійну, на постійній основі діяльність осіб, що займають посади в органах місцевого самоврядування та їх об'єднаннях, спрямовану на здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування, реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування, і отримують заробітну плату за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету [3].

Основні аспекти діяльності муніципальної служби в Україні:

- Сутність: Це діяльність осіб, що займають посади в органах місцевого самоврядування, спрямована на виконання функцій територіальних громад.

- Муніципальна варта/охорона: Спеціалізовані підрозділи, які займаються охороною громадського порядку, комунальних об'єктів (шкіл, лікарень, парків), благоустроєм та контролем паркування, наприклад у Києві.

- Муніципальна няня: Соціальна послуга, що дозволяє батькам офіційно найняти няню, а державі — відшкодувати частину витрат на її оплату.

- Правовий статус: Муніципальні службовці — це громадяни України, які отримують зарплату з місцевих бюджетів.

- Відмінність: На відміну від державних службовців, муніципальні службовці працюють на рівні міста, села чи громади.

У Києві функціонує, наприклад, Департамент муніципальної безпеки, що займається цивільним захистом та безпекою [4,с.107-108].

Проходження служби в органах місцевого самоврядування України, визначається Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» із змінами і доповненнями. Ним встановлено правові та

організаційні засади служби в органах місцевого самоврядування України як професійної та неупередженої діяльності, уточнення класифікації посад в органах місцевого самоврядування, а також приведення відповідно до вимог бюджетного законодавства, Закону «Про державну службу» та нової системи адміністративно-територіального устрою України.

Крім того, закладено правову основу для реалізації ключових HR-процедур, таких як: проведення конкурсу, формування кадрового резерву за результатами конкурсного відбору, щорічного оцінювання службовців, стажування, кар'єрне просування по службі.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Служба в органах місцевого самоврядування (анг. service in local governments) – це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Характерними ознаками служби в органах місцевого самоврядування є: професійна діяльність, тобто така, що виконується безперервно як основний вид на підставі спеціальних знань та навичок особами, які мають відповідну освіту та професійну підготовку; діяльність з виконання повноважень органів місцевого самоврядування, тобто діяльність, підпорядкована територіальній громаді; організовується на постійній основі, що забезпечує її професіоналізм та стабільність, тобто посадові особи

місцевого самоврядування виконують повноваження органу місцевого самоврядування як основну роботу впродовж невизначеного часу (постійно), а посадові особи, які обираються, навпаки, діють протягом певного проміжку часу (тимчасово); посадовою особою органу місцевого самоврядування може бути громадянин України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статті, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території.

Напрямами державної політики щодо служби в органах місцевого самоврядування наразі визначено її законодавче врегулювання та забезпечення ефективності; захист прав місцевого самоврядування; організація підготовки та перепідготовки кадрів для служби в органах місцевого самоврядування; правовий та соціальний захист посадових осіб місцевого самоврядування; методичне та інформаційне забезпечення служби в органах місцевого самоврядування.

Служба в органах місцевого самоврядування здійснюється на таких основних принципах:

- служіння територіальній громаді;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- верховенство права, демократизму і законності;
- гуманізм і соціальна справедливість; гласність;
- пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- рівні можливості доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їхніх ділових якостей і професійної підготовки;
- професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі;
- підконтрольність, звітність, персональна відповідальність за порушення дисципліни і неналежне виконання службових обов'язків;

- дотримання прав місцевого самоврядування; правова і соціальна захищеність посадових осіб місцевого самоврядування;
- захист інтересів відповідної територіальної громади;
- фінансове й матеріально-технічне забезпечення служби за рахунок коштів місцевого бюджету;
- самостійність кадрової політики в територіальній громаді.

Зasadничі принципи здійснення служби в органах місцевого самоврядування відбито в чинному зі змінами Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» та відбиває всіх реалії, що склалися в Україні після ухвалення 2015 року Закону «Про державну службу», унесення низки змін до Бюджетного кодексу України щодо децентралізації та постановня нової системи адміністративно-територіального устрою України. Як уже зазначалося вище, потребу ухвалення запропонованих змін зумовлено необхідністю привести законодавство про службу в органах місцевого самоврядування відповідно до чинного Закону України «Про державну службу» та нових реалій.

Відповідно до статті 18 Закону, право на службу в органах місцевого самоврядування мають повнолітні громадяни України, які володіють державною мовою та відповідають вимогам до професійної компетентності.

Рівень володіння державною мовою підтверджується відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У свою чергу, вимоги до рівня володіння мовою встановлює Національна комісія зі стандартів державної мови. Відповідно до частини 3 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», рівень володіння державною мовою посадовими особами місцевого самоврядування засвідчується документом про повну загальну середню освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни), або державним

сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови.

У поточній редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» також є вимоги щодо володіння державною мовою. Однак у чинній редакції вказано, що право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території.

Відповідно до частини 3 статті 18 Закону, на службу в органах місцевого самоврядування не може вступити особа, яка:

- 1) досягла 65-річного віку;
- 2) визнана недієдатною або дієдатність якої обмежена в установленому законом порядку;
- 3) має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;
- 4) позбавлена відповідно до рішення суду права обіймати відповідні посади або займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- 5) не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення у випадках, передбачених законом;
- 6) підпадає під заборону, встановлену Законом України "Про очищення влади";
- 7) має громадянство (підданство) іншої держави;
- 8) набуває відносин прямої підпорядкованості близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених законом.

Цей перелік дещо розширили в Законі та в поточній редакції зазначено, що на службу в органи місцевого самоврядування не можуть бути прийняті особи, які визнані судом недієздатними.

У пунктом 8 частини 3 статті 18 Законі вказано, що на службу в органах місцевого самоврядування не може вступити особа, яка набуває відносин прямої підпорядкованості близьких осіб, конфлікту інтересів у випадках, передбачених законом, а в поточній редакції зазначено, що посадовими особами не можуть бути особи, які у разі прийняття на службу в органи місцевого самоврядування будуть безпосередньо підпорядковані близьким особам.

Із нових обмежень те, - це непроходження спеціальної перевірки, або якщо особа не надала згоди на її проведення у випадках, передбачених законом; якщо особа підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади»; має громадянство (підданство) іншої держави.

Вимоги до професійної компетентності кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування розподілено на III категорії.

Кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування **категорії I** повинен відповідати загальним вимогам, а саме:

- 1) мати ступінь вищої освіти не нижче магістра;
- 2) мати загальний досвід роботи не менше п'яти років, у тому числі досвід роботи в органах місцевого самоврядування на посадах категорії I чи II, на посадах державної служби категорії "А" чи "Б" або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менш як два роки.

Кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування **категорії II** повинен відповідати таким загальним вимогам:

- 1) мати ступінь вищої освіти магістра або бакалавра;

2) мати досвід роботи в органах місцевого самоврядування, на посадах державної служби або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року.

Загальною вимогою до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування **категорії III** є наявність у нього ступеня вищої освіти не нижче молодшого бакалавра.

Спеціальні вимоги до кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування визначаються керівником служби відповідно до вимог закону, професійних стандартів (у разі наявності) та з урахуванням методичних рекомендацій, затверджених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері служби в органах місцевого самоврядування.

Варто зазначити, що визначення рівня освіти позитивно впливають на адекватне та справедливе призначення осіб на службу в органах місцевого самоврядування. Вимоги щодо досвіду роботи також є позитивним чинником, оскільки дозволяє посадовій особі просуватися по кар'єрним сходам від службовця місцевого самоврядування категорії III до службовця категорії I.

Вступ на службу в органи місцевого самоврядування здійснюється шляхом призначення громадянина України за результатами конкурсу на посаду службовця місцевого самоврядування, якщо інше не передбачено законом [5, с.34-35].

Відповідно до вимог Європейської Хартії місцевого самоврядування, ратифікованої Законом України від 15 липня 1997 року № 425/97-ВР, для забезпечення служби в органах місцевого самоврядування було на рівні закону врегульовано такі питання:

1) організаційно-правові засади служби в органах місцевого самоврядування;

2) умови служби найманих працівників органів місцевого самоврядування, що дозволять провести добір висококваліфікованого персоналу з урахуванням особистих якостей та компетентності;

3) забезпечення належної можливості професійної підготовки, винагороди та просування по службі;

4) відповідне фінансове відшкодування витрат, що виникають при відповідній діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, а також, у разі потреби, відшкодування втрачених доходів або винагороди за виконану роботу і відповідний захист соціального забезпечення.

Як відомо, пріоритетним напрямком у процесі децентралізації публічної влади в Україні є вдосконалення принципів служби в органах місцевого самоврядування, процедур добору та проходження служби в органах місцевого самоврядування, соціальних гарантій та відповідальності службовців місцевого самоврядування, обмеження дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб при затвердженні матеріально-фінансового забезпечення службовців місцевого самоврядування, стимулювання кар'єрного зростання, деполітизації служби в органах місцевого самоврядування.

Служба в органах місцевого самоврядування передбачає:

- розмежування статусу службовців місцевого самоврядування та виборних посадових осіб місцевого самоврядування;
- закріплення принципу політичної неупередженості службовців місцевого самоврядування, із збереженням за ними конституційного права обиратися та гарантій передбачених виборчим законодавством; закріплення повноважень керівника служби в органах місцевого самоврядування;
- упорядкування проведення відкритих конкурсів на посади службовців місцевого самоврядування;
- опублікування оголошення про конкурс та результатів його проведення через Єдиний портал вакансій публічної служби;

- оновлення порядку формування складу конкурсної комісії;
- запровадження щорічного оцінювання результатів службової діяльності службовців місцевого самоврядування;
- оновлення порядку професійного розвитку службовців місцевого самоврядування;
- запровадження механізмів кар'єрного просування службовців місцевого самоврядування, шляхом застосування можливості переведення на вищі посади служби в органах місцевого самоврядування в межах категорії посад упродовж одного року після отримання відмінної оцінки за результатами щорічного оцінювання;
- удосконалення кадрового резерву службовців місцевого самоврядування;
- установлення рамки посадових окладів службовців місцевого самоврядування;
- установлення дисциплінарної та матеріальної відповідальності службовців місцевого самоврядування.

2 травня 2023 р. Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Закон передбачає досить детальне правове регулювання служби в ОМС.

В його преамбулі зазначено, що він визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної служби в ОМС, що функціонує в інтересах (спільних інтересах) територіальних громад, а також умови та порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до служби в ОМС.

У Законі *визначені принципи служби в ОМС*. Одним із принципів, зокрема, є принцип самостійності управління службою в ОМС – невтручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення ОМС та їх посадовими особами своїх повноважень з управління службою в ОМС.

Державна політика у сфері служби в ОМС здійснюватиметься за такими напрямками: 1) правове регулювання питань служби в ОМС; 2) організація підготовки та підвищення рівня професійної компетентності виборних посадових осіб та службовців місцевого самоврядування; 3) правовий та соціальний захист виборних посадових осіб та службовців місцевого самоврядування.

Посадами в ОМС є:

- 1) виборні посади, на які особи обираються на місцевих виборах;
- 2) виборні посади, на які особи обираються або затверджуються відповідною радою;
- 3) посади, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України.

Закон до посад в ОМС відносить:

- 1) *посади службовців місцевого самоврядування*, на які особи призначаються за результатами конкурсу або за іншою процедурою, передбаченою цим Законом;
- 2) *виборні посади*, на які особи обираються на місцевих виборах або обираються відповідною радою з числа її депутатів, або затверджуються відповідною радою;
- 3) *посади працівників патронатної служби*, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті (у разі створення), районної, обласної ради на строк його повноважень відповідно до законодавства про працю з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, для організаційного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення здійснення повноважень відповідним головою;
- 4) *посади працівників ОМС, які виконують функції з обслуговування*, визначені відповідною радою на підставі критеріїв, затверджених Урядом.

Особи призначаються на такі посади і звільняються з таких посад відповідно до законодавства про працю.

Закон передбачає 3 категорії посад службовців ОМС, кожна з яких поділяється на підкатегорії. Він встановлює 9 рангів службовців місцевого самоврядування. Ранги службовцям місцевого самоврядування присвоюватиме *керівник служби* – посадова особа місцевого самоврядування, наділена повноваженнями з управління службою та організації роботи інших працівників у цьому органі.

Черговий ранг у межах відповідної категорії посад присвоюватиметься службовцю місцевого самоврядування через кожні 3 роки служби на посаді (посадах) службовця місцевого самоврядування після присвоєння попереднього рангу.

В ОМС утворюватиметься структурний підрозділ або буде введена посада спеціаліста з питань персоналу.

Закон визначає порядок *захисту права на службу в ОМС*. У разі порушення наданих цим та іншими законами України прав або виникнення перешкод у їх реалізації службовець місцевого самоврядування протягом 30 календарних днів з дня, коли він дізнався або мав дізнатися про це, може подати керівнику служби скаргу із зазначенням фактів порушення його прав або перешкоджання в їх реалізації. Керівник служби на вимогу службовця місцевого самоврядування для перевірки викладених у скарзі фактів має витребувати письмові пояснення від особи (осіб), чиї дії або бездіяльність порушили права службовця місцевого самоврядування або перешкоджали в їх реалізації, та утворить комісію у складі не менше 3-х осіб. Він зобов'язаний не пізніше 20 календарних днів з дня отримання скарги надати службовцю місцевого самоврядування обґрунтовану письмову відповідь, яка має ґрунтуватися на висновку комісії.

Закон зобов'язує службовця ОМС виконувати як розпорядження (накази), так і *доручення* керівника. І не зобов'язує його виконувати

доручення працівників патронатної служби. Розпорядження (наказ), доручення має містити конкретне завдання, строк виконання та особу, відповідальну за виконання. Розпорядження (наказ) має бути письмовим, а доручення може бути письмовим або усним. Також новий Закон містить правове регулювання дій службовця у разі виникнення у нього сумніву щодо законності виданого керівником розпорядження (наказу), доручення.

Закон містить чітке правове регулювання вступу на службу в ОМС. Строк подання документів для участі в конкурсі не може становити менше 10 та більше 30 календарних днів з дня оприлюднення оголошення про проведення конкурсу.

Конкурс буде проводити *конкурсна комісія*, утворена керівником служби, у складі не менше 5-ти членів, а у виконавчих органах із статусом юридичної особи публічного права із загальною чисельністю службовців місцевого самоврядування до 10 осіб – не менше 3-х членів.

Кандидати на зайняття посади службовця місцевого самоврядування проходитимуть тестування. Кандидати, які пройдуть тестування, проходитимуть співбесіду та/або інші види оцінювання.

Може встановлюватися випробування з метою перевірки відповідності службовця місцевого самоврядування займаній посаді. При призначенні особи на посаду службовця місцевого самоврядування вперше встановлення випробування є обов'язковим. Випробування може встановлюватися на строк до 6 місяців.

З кандидатів на посади службовців місцевого самоврядування, які мають відкладене право на зайняття посади, формуватиметься *кадровий резерв*. Протягом 1 року з дня зарахування до кадрового резерву кандидата на зайняття посади службовця місцевого самоврядування за рішенням керівника служби може бути призначений (за його згодою) на рівнозначну або нижчу посаду в ОМС з урахуванням його професійної компетентності.

Закон регулює підстави та порядок притягнення службовця ОМС до *дисциплінарної відповідальності*.

До службовця місцевого самоврядування може бути застосовано один із таких видів дисциплінарного стягнення: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) звільнення з посади.

Умови оплати праці радника, консультанта, помічника, керівника патронатної служби визначатимуться сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою за пропозицією відповідного голови в межах витрат на оплату праці працівників ОМС. Посадові оклади радника, консультанта, помічника встановлюватимуться в межах посадових окладів службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорії III, а керівника патронатної служби – службовців місцевого самоврядування, які займають посади категорії II[6].

Отже, ухвалення Верховною Радою України нового Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» сприятиме встановленню нових правових та організаційних засад служби в органах місцевого самоврядування України як професійної та неупередженої діяльності, уточнення класифікації посад в органах місцевого самоврядування, а також приведення відповідно до вимог бюджетного законодавства, Закону «Про державну службу» та нової системи адміністративно-територіального устрою України. Реалізація проєкту Закону матиме позитивний вплив на посадових осіб місцевого самоврядування (виборних посадових осіб та службовців місцевого самоврядування), кандидатів на зайняття відповідних посад службовців місцевого самоврядування та працівників патронатної служби, оскільки визначить їхній статус, удосконалить конкурсні процедури та процедури проходження служби, зміцнить стабільність служби в органах муніципальної влади, а також надасть керівникам служби дієві інструменти ухвалення ефективних управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

До розділу 1

1. Semigina T. Navigating Wartime Realities: Adaptation and Resilience in Ukrainian Social Work Education / T. Semigina, O. Stoliaryk // *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. 2025. Vol. 31. P. 8–24.
2. Любарець В. Соціальна резильєнтність як стратегічний принцип трансформації системи соціальних послуг в Україні / В. Любарець, А. Гриньків, Є. Панюшкін // *Humanitas*. 2025. № 4. С. 183–193.
3. Життєстійкість для кожного українця: презентовано концепт проєкту // Астарта-Київ. URL: <https://astartaholding.com/zhyttyestijkist-dlya-kozhnogo-ukrayinczya-prezentovano-koncept-proyektu/>.
4. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP231049>.
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049 : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 663. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-3-zhovtnia-2023-r-1049-i070624-663>
6. Economics of Better Care: Brief / UNICEF, Maestral International. 2025. URL: <https://knowledge.unicef.org/resource/economics-better-care>
7. У 22 областях України працюють Центри життєстійкості. Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/u-22-oblastyakh-ukrajini-pratsyuyut-tsentri-zhittestijkosti.html>
8. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року :

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 № 1091-р. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-u-20242027-rokakh-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-i011124-1091>

9. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р.

10. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» // Офіційний сайт програми. URL: <https://howareu.com/pro-prohamu>.

11. Перший «Центр життєстійкості» у Закарпатській області. ГО Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/pershij-tsentr-zhittestijkosti-u-zakarpatskij-oblasti.html>

12. Центри життєстійкості: посібник з облаштування та функціонування // Big City Lab ; Міністерство соціальної політики України. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/900/BigCityLab_Centers_Of_Sustainability__1_.pdf.

13. Життєстійкість. // Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/zhyttyestiykist>

14. Рибальська А. На Київщині допомагатимуть формувати життєстійкість: відкрили перший Центр.// Суспільне. Київ. 2024, 16 квітня. URL: <https://suspilne.media/kyiv/722840-na-kiivsini-dopomagatimut-formuvati-zittestijkist-vidkrili-persij-centr/>

15. У Ніжині відкрили Центр життєстійкості. Ніжин.City. 2024. 26 черв. URL: <https://nizhn.city/articles/367148/u-nizhini-vidkrili-centr-zhittyestijkosti>

16. У Менській громаді запрацював Центр життєстійкості. Менська міська рада. URL: <https://mena.cg.gov.ua/index.php?id=524977&tp=page>

17. Бедна А., Приступа К. Заняття для дітей та тренінги для батьків: у Чернігові відкрили перший в місті Центр життєстійкості. //Суспільне. Чернігів. 2024, 12 серпня. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/812049-zanatta-dla-ditej-ta-treningi-dla-batkiv-u-cernigovi-vidkrili-persij-v-misti-centr-zittestijkosti/>
18. Ізотов І., Іванова О. На Полтавщині відкрили перший в області центр життєстійкості. //Суспільне. Полтава. 2024, 3 квітня. URL: <https://suspilne.media/poltava/720278-na-poltavsini-vidkrili-persij-v-oblasti-centr-zittestijkosti/>
19. У Черкаській області діють 10 центрів життєстійкості: адреси та послуги. 18000.com.ua. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/u-cherkaskij-oblasti-diyut-10-centriv-zhittjestijkosti-adresi-ta-poslugi/>
20. Аналітична довідка: Центр життєстійкості Миколаїв за жовтень 2025 року. Департамент праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради. URL: https://sotsdepart.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4319&Itemid=216
21. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
22. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2011)5 of the Committee of Ministers to member states on reducing the risk of vulnerability of children and young people. URL: <https://search.coe.int>.
23. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80>.
24. World Health Organization. Problem Management Plus (PM+): Individual psychological help for adults impaired by distress in communities exposed to adversity. Geneva: WHO, 2016.

25. World Health Organization. Self-Help Plus (SH+): A group-based stress management course for adults. Geneva: WHO, 2021.
26. World Health Organization. mhGAP Humanitarian Intervention Guide (mhGAP-HIG): Clinical management of mental, neurological and substance use conditions in humanitarian emergencies. Geneva: WHO, 2015.
27. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
28. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2021 р. № 398. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/398-2021-%D0%BF>
29. Деякі питання Єдиної інформаційної системи соціальної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 404

To chapter 2

1. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Левада О.М., Непша О.В., Іванова В.М., Зав'ялова Т.В. Екологічне виховання студентів-географів під час вивчення курсу «Геологія з навчальною практикою» в закладі вищої освіти. Перспективи та інновації науки: журнал. 2022. № 1(6) 2022. С.141-150. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-141-150](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-141-150)
2. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення дисциплін професійного циклу. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 34. Т.2. С. 9-13. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.36>
3. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення курсів «Географія материків і океанів» та «Фізична географія

України» в закладі вищої освіти. Вісник науки та освіти: журнал. 2023. № 4(10). 2023. С. 424-436. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-424-436](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-424-436)

4. Данильченко О., Корнус О, Корнус А, Сюткін С, Нешатаєв Б. Практична підготовка студентів: стан і проблеми. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2018. Вип. 27. С. 28-34.

5. Донченко Л.М., Зав'ялова Т.В., Іванова В.М., Непша О.В. Формування екологічних знань і вмінь майбутніх вчителів географії під час вивчення курсу «Загальне землезнавство». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 63. Т. 2. С. 59-64.

6. Дудка І.Г., Носаченко В.М. Особливості практичної підготовки майбутнього вчителя географії до екологічної діяльності. Вісник ХДУ. Серія: Географічні науки. 2019. № 11. С. 130-136.

7. Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічне виховання при вивченні дисципліни «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства». Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів VI Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 25 жовтня 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 6. С.13-15.

8. Непша О.В., Гришко С.В. Роль навчальних практик у формуванні професійних компетенцій майбутніх вчителів географії. Збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські обрії сьогодення» 19 листопада 2020 р. Херсон: ХДАЕУ, 2020. С.91-93.

9. Прохорова Л. Основні положення проведення навчальної практики з геоморфології зі студентами-географами. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «II Шкловські читання «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання». Глухів, 2020. С.127.

10. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Готовність майбутніх вчителів географії до екологічного виховання учнівської молоді у сучасній загальноосвітній школі. Екологія – філософія існування людства: зб. наук. праць. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2018. С.96-100.

To chapter 3

1. Вихляєв Ю.М. Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 648 с.

2. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. Київ: Олімпійська література, 2010. 248 с.

3. Олексієнко Я.І., Гунько П.М. Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності: навч.-метод. посіб. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2018. 260 с.

4. Пангелова Н.Є., Пангелов Б.П. Сучасні тенденції у розвитку рекреаційної діяльності населення України. Young Scientist. 2019. № 4.1 (68.1). April. С. 161-164.

5. Проценко А.А., Котова О.В., Цибульська В.В., Непша О.В., Суханова Г.П., Кирієнко О.Г. Роль фізичної рекреації у сучасному суспільстві, збереженні та зміцненні здоров'я людини. Actual scientific research in the modern world. Journal. Pereiaslav. 2023. Is. 7(99). С. 137-140.

6. Рибковський А.Г., Канішевський С.М. Системна організація рухової активності людини. Донецьк: ДонНУ, 2003. 436 с.

7. Сопотницька О.В., Сопотницький Р.С. Сучасні оздоровчі технології в процесі фізичного виховання студентської молоді. Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді: матеріали п'ятого регіонального наук.-метод. семінару / за заг. ред. Огнистого А.В., Огнистої К.М. Тернопіль: Видавництво СМТ «ТАЙП», 2020. С. 160-164.

8. Товт В.А., Маріонда І., Сивохоп Е., Сусла В. Теорія і технології

оздоровчо-рекреаційної рухової активності: навч. посіб. для викладачів і студентів. Ужгород: Говерла. 2015. 88 с.

9. Христова Т.Є., Сопотницька О.В., Непша О.В., Суханова Г.П. Організація фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи в літніх дитячих оздоровчих таборах. Гуманітарний діалог у контексті глобальних соціальних змін: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С. 31-34. <https://doi.org/10.61718/mon2025074>.

10. Ціповяз А.Т., Христова Т.Є., Антонова О.І. Практичні методи фізичного виховання та реабілітації: навч. посіб. Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2013. 140 с.

11. Юрченко Ю. Рухова активність як чинник, що визначає здоров'я людини. Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. 2006. Вип. 10. Львів: НВФ «Українські технології». Т. 3. Розділ 3.1. С. 57-62.

12. Khrystova Tetiana. Conceptual approaches to conservation of student health. Education during a pandemic crisis: problems and prospects. Monograph / Eds. Tetyana Nestorenko & Tadeusz Pokusa. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P.135-140.

13. Kotova O.V., Sopotnytska O.V., Nepsha O.V. The use of fitness technologies as a motivating factor for physical education classes in institutions of higher education. Development of physical culture and sports amidst martial law: International scientific conference (October 5-6, 2022). Częstochowa: Baltija Publishing, 2022. P. 69-73. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-253-1-16>

14. Protsenko Andrii, Kotova Olena, Tsybul'ska Viktoriia, Sukhanova Hanna, Sopotnytska Olena. Non-traditional types of physical recreation as a basis for the formation of a healthy lifestyle of student youth. Сучасне суспільство: глобальні трансформації: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 23-26.

До розділу 4

1. Anchondo E.L. The tourism students' awareness of communicative competence in an english as a foreign language context. *European scientific journal*, 2018, №5, 184. URL: <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2018.v14n5p184>
2. Bihych O., Okopna Y. E-learning in professionally oriented german communicative competence formation of students majoring in tourism management. *Advanced education*, 2018, №9, 126-131. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.132499>
3. Dziubata Z. Labour market trends teaching in tourism industry in the context of eurointegration processes. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*, 2022, №2(46), 44–51. URL: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2022-46-44-51>
4. Ho Y.-Y. C. Communicative language teaching and English as a foreign language undergraduates' communicative competence in tourism english. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 2020, №27, 100271. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100271>
5. Lazebna O., Kotvytska V. CLIL in tourism students' multicultural competence development. *Advanced Education*, 2021, №8(19), 4–11. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.226588>
6. Zhumbei M., Savchuk N., Apelt H., Kopchak L., Pryimak L. International experience in formation of foreign language communicative competence in tourism students in the context of blended learning. *Khazar journal of humanities and social sciences*, 2023, №1. URL: <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.21.34>
7. Жумбей М. М. Інноваційні підходи до впровадження інтерактивних моделей навчання іноземних мов у підготовці студентів сфери обслуговування. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2024, №97. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/97/13.pdf>

8. Жумбей М. М., Копчак Л. В., Приймак Л. Б. Роль формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності в умовах війни. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: педагогічні науки: реалії та перспективи, 2023, №93, 53–58. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/5117db6e-6794-42bd-912e-31d6c5ab8c4a>
9. Івасів Н. С. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2017, №V(54)(126), 23–27. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Foreign-language-professional-training-of-future-tourism-science-specialists-as-a-pedagogic-problem-N.-S.-Ivasiv.pdf>
10. Кожевнікова В., Шепель М. Іноземна мова професійних комунікацій як елемент підготовки фахівців готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*, 2021, №30. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-6>
11. Мединська С. І. Формування іншомовної компетентності як компонента професійної підготовки фахівців у галузі туризму. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка і психологія*, 2016, №2(12), 233–237. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/39.pdf>
12. Чорна Л. В. Міжкультурна комунікація в туризмі: професійно-прикладний аспект. *Карпатський край*, 2018, №1–2(10–11), 137–143. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/kk/article/download/3742/4335/7850>
13. Шестель О., Старинець О., Заїка О. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери обслуговування. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2019, №26(2), 179–184. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909>

14. Kuzmenko A., Solodiuk N., Petrova Y., Kozinets I. Culture of academic integrity of postgraduate students in Ukraine: peculiarities of development and formation. The Online Journal of Education Policy and Management. Revista on line de Política e Gestão Educacional, Araraquara, 2023, v. 27, n. esp. 2, e023050, DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v27iesp.2.18782>

До розділу 5

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст. 141

2. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 травня 2023 р. Відомості Верховної Ради України. (реєстраційний номер 3077-IX від 02.05.2023).

3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України; Концепція від 22.07.1998 № 810/98

4. Стешенко Т.В., Канюк М.Т. Муніципальна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне будівництво та місцеве самоврядування Випуск (43 ' 2022). С.107-115. <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2022-43-107> УДК 342.25

5. Мартищенко С.Л. Концептуальні особливості сучасного етапу адміністративно-територальної реформа в Україні. Часопис Київського університету права, (2-4), (2022). С.32-37. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.04>

6. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. №4. ст 43.

До розділу 6

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Verentsov v. Ukraine» від 11 квітня 2013 р.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Shmushkovych v. Ukraine» від 14 листопада 2013 р.

До розділу 7

1. Костицький М. В. Юридична психологія : підручник. — Київ : Атіка, 2004. — 480 с.
2. Васильєв В. Л., Костицький М. В. Юридична психологія : підручник. — Київ : Юрінком Інтер, 2010. — 640 с.
3. Коновалова В. О. Судова психологія : навч. посіб. — Харків : Право, 2012. — 256 с.
4. Сингаївська І. В. Психологічні особливості переживання психотравмуючих подій : монографія. — Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. — 256 с.
5. Чанчиков І. В. Соціально-психологічні чинники спотворення показань свідків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. — 2019. — Вип. 3. — С. 98–104.
6. Тіщенко В. В. Психологія слідчої діяльності : навч. посіб. — Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. — 312 с.

7. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. — Харків : Право, 2019. — 752 с.
8. Бандурка О. М., Бочарова С. П., Землянська О. В. **Юридична психологія** : навч. посіб. — Харків : Ун-т внутр. справ, 2003. — 352 с.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. — Київ : Центр учбової літератури, 2017. — 720 с.
10. Коновалова В. О. Психологічні особливості оцінки достовірності показань у кримінальному провадженні // Вісник Національної академії правових наук України. — 2018. — № 2. — С. 145–156.
11. Тіщенко В. В. Психологічні аспекти формування та перевірки показань у слідчій діяльності // Юридична психологія. — 2019. — № 1 (24). — С. 32–41.
12. Сингаївська І. В. Вплив психотравматичного досвіду на процес відтворення подій // Проблеми сучасної психології. — 2020. — Вип. 47. — С. 215–228.

До розділу 8

1. Digital identity guidelines: authentication and lifecycle management (SP 800-63B) [Electronic resource] / National Institute of Standards and Technology. – Gaithersburg, MD : NIST, 2017. – (NIST Special Publication 800-63B). – Mode of access: <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-63b> (date of access: 20.02.2026).
2. Shannon C. E. A mathematical theory of communication // Bell System Technical Journal. – 1948. – Vol. 27, no. 3. – P. 379–423 ; no. 4. – P. 623–656.
3. Bonneau J. The science of guessing: analyzing an anonymized corpus of 70 million passwords // 2012 IEEE Symposium on Security and Privacy. – Los Alamitos, CA : IEEE Computer Society, 2012. – P. 538–552.
4. Ross S. M. Introduction to probability models. – 11th ed. – Amsterdam : Academic Press, 2014. – 800 p.

5. Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements (ISO/IEC 27001:2022) [Electronic resource] / International Organization for Standardization. – Geneva : ISO, 2022. – Mode of access: <https://www.iso.org/standard/82875.html> (date of access: 22.02.2026).

До розділу 9

1. Human Development Report 1994. New Dimensions of Human Security. New York : UNDP, 1994. 229 p.

2. Walker B., Salt D. Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Washington : Island Press, 2006. 192 p.

3. Ryzhov I., Yashchuk P. Resilience in the System of National Security: The Concept of the Vital Dimension. Journal of Law and Political Sciences. 2025. Vol. 46, Issue 3. P. 94–121.

4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін.).

5. World Economic Forum. Global Risks Report 2023. Geneva : WEF, 2023. 96 p.

6. Hegel G. W. F. Elements of the Philosophy of Right. Cambridge : Cambridge University Press, 1991. 379 p.

7. Renn O. Risk Governance: Coping with Uncertainty in a Complex World. London : Earthscan, 2008. 368 p.

8. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

Vydavatel:

Publishing house Education and Science s.r.o. IČO : 271 56 877.
Frýdlanská 15/1314 , Praha 8. MS v Praze , oddíl C,vložka 100614

**Cross-Disciplinary Studies in
Science, Innovation and Social
Development**

Volume VI

Signed for printing on February 28, 2026.
Format 60x90/8. Headset Times New Roman.
Mental printing. arc. 6,25. Edition online.